

Cicle de Conferències del Club d'Opinió (2009-2010)

LA SETMANA TRÀGICA, CENT ANYS DESPRÉS

Antoni Dalmau

Enguany s'ha celebrat el centenari d'un fet singular de la nostra història recent: l'anomenada Setmana Tràgica. I l'aniversari s'ha traduït sortosament en una allau força espectacular de conferències, llibres, exposicions i itineraris: només de llibres, se n'han publicat deu monografies històriques, s'han fet sis reedicions de materials antics i han aparegut quatre novel·les. Potser, entre tots, les novetats que s'han aportat més aviat han estat escasses, però tant de paper escrit i tanta vèrbola hauran tingut, si més no, l'efecte de situar en el bell mig de la nostra atenció uns fets —relativament propers en el temps— que no hauríem hagut de tenir tan arraconats i que el calendari ens ha fet tornar a la memòria.

I és que el que va passar durant la Setmana Tràgica va ser realment extraordinari, encara que després la revolta morís gairebé en ella mateixa i la seva transcendència històrica fos més aviat reduïda. Però que durant aquells «*set dies de fúria*» la capital de Catalunya i gairebé una trentena de poblacions del Principat quedessin pràcticament a mercè de les masses i sense gairebé cap control per part de les autoritats constitueix, sens dubte, una circumstància històrica realment singular que bé mereix de ser recordada.

Les causes

Les coses, realment, no passen perquè sí, ni per una suma de casualitats o coincidències. Solen tenir unes causes que ens en donen l'explicació. I les causes dels fets de la Setmana Tràgica són prou conegudes: d'una banda, una mobilització molt impopular de reservistes cridats a una guerra d'interessos en un país tan remot com el Marroc, molt poc després del desastre de 1898, la data en què Espanya va perdre les seves colònies de Cuba i Filipines; de l'altra, una situació econòmica de crisi en el context d'una societat amb enormes diferències socials i amb unes condicions de vida molt miserables per a àmplies capes de la població; finalment, un pòsit anticlerical de llarga tradició, nodrit per la situació de privilegi i de poder de l'Església catòlica i alimentat per la propaganda anarquista i, molt

particularment, per la demagògia lerroxista. La suma dels tres factors ja era realment explosiva, però el detonant de l'embarcament dels soldats als molls de Barcelona va ser decisiu per encendre la guspira.

Parlem una mica d'aquest detonant. Per començar, encara eren fresques en la memòria de la gent les imatges, no sols dels homes desapareguts al camp de batalla per defensar l'«*honor*» d'un imperi tan mal governat com insostenible, sinó també dels soldats repatriats «*vestits de rayadillo en ple hivern, grocs, nafrats, esguerrats i famèlics, despulles esfereïdores del gran desastre colonial*», en justes i precises paraules de *Gaziel*. Són el mig milió de joves enviats a les guerres del període 1868-1898, aquella «*desferra*» humana que evocava el poeta Joan Maragall en els seus *Tres cants de la guerra*. Així, doncs, l'antimilitarisme genèric de molts sectors socials s'havia exacerbat encara més. En segon lloc, encara era vigent a Espanya un sistema de reclutament que establia que el servei militar era obligatori, però no necessàriament personal, ja que es podien subministrar substituïts o recórrer a l'anomenada «*redempció en metàl·lic*», que costava entre 1.500 i 2.000 pessetes de l'època. No és estrany, doncs, que sovint es parlés de la «*contribució de sang*» dels pobres, i que les famílies humils que estaven en condicions de fer-ho es venguessin o hipotequessin el seu patrimoni o que recorreguessin —a vegades des del naixement mateix del futur sortejat— a una «assegurança de quintes» que, arribada l'hora, els permetés la redempció. D'aquesta manera, i en el conjunt d'Espanya, una tercera part dels joves s'escapava de la guerra o del servei. Finalment, en comptes d'enviar al Marroc soldats voluntaris, reenganxats amb prima, que cobrarien una pensió en cas de mort o invalidesa, o els anomenats «*excedents de cupo*» de les tres últimes lleves —és a dir, els reclutes ja allistats que no havien estat cridats a files—, el govern d'Antoni Maura va prendre el determini de tornar a enviar a la guerra reservistes que ja havien fet el servei militar i que deixaven a casa la família sense els recursos del seu salari i sense cap expectativa de poder cobrar pensió en cas de mort o invalidesa.

Com acabem de veure, la lògica militar i governamental no era precisament un prodigi d'equitat i d'astúcia. I va superar-se encara amb les arengues pronunciades al peu del vaixell, amb les desfilades dels cridats a files pels carrers centrals de la ciutat o amb la permissivitat envers les «*dames blanques*» de l'aristocràcia barcelonina —que evidentment no enviaven els seus fills a la guerra— perquè poguessin «*encoratjar*» les tropes amb l'obsequi de cigarrets, escapularis i medalles religioses. La provocació, com és fàcil d'imaginar, estava servida...

La guerra dels banquers

Hi ha un altre aspecte d'aquesta guerra en terres africanes que n'augmentava encara més la impopularitat. I és que, entre les classes populars i fins i tot en altres segments de la població, ningú no en veia ni la necessitat ni l'oportunitat, i no tan sols pel pèssim balanç de l'exèrcit espanyol en les darreres campanyes. Ningú no acabava d'entendre què se li havia perdut al govern espanyol en aquelles zones desèrtiques del Marroc, més encara quan Antoni Maura havia mantingut com una de les constants en la seva línia de govern una oposició nítida envers una política activa a la zona. Però el president del govern va ser víctima de les pressions dels sectors econòmics espanyols més influents en aquell indret —el comte de Romanones, Miguel Villanueva, el comte de Güell...—, que el 1906 van passar, de ser relativament febles, a tenir la perspectiva de poder explotar uns jaciments de ferro i de plom que hi havia en unes muntanyes situades a uns 25 km de distància de Melilla. Es tractava d'un mineral abundant, fàcil d'extreure i amb una llei molt elevada. El problema era que aquestes explotacions mineres necessitaven protecció militar, a causa de l'activitat de sabotatge i hostilitat permanent de les organitzacions tribals de la zona —les cabiles—, que, entre l'octubre de 1908 i el juny de 1909, van aconseguir que la inactivitat a les mines fos total. L'amenaça d'una intervenció francesa davant la ineptitud espanyola per garantir l'explotació minera va motivar Maura a recórrer a la força militar per endinsar-se en el Rif i afermar la determinació espanyola en el territori que tenia assignat.

Per si fos poc, Maura rebia també la pressió dels militars professionals, que integraven un exèrcit descompensat, amb un elevadíssim nombre d'oficials que absorbia bona part del pressupost i amb una indefinició molt gran respecte dels seus càrrecs i de les seves responsabilitats. Els sous baixos i la manca de perspectives feien que molts d'aquests oficials consideressin que una bona alternativa era substituir els escenaris forçosament abandonats de Cuba i Filipines per una nova aventura bèl·lica al nord d'Àfrica, l'única solució colonialista de recanvi que Espanya podia contemplar.

Tanmateix, la implicació militar espanyola en la defensa de les mines i de les vies fèrries no sortiria pas de franc. Aviat començarien les víctimes —primer un degoteig, després a centenars—, vindrien les derrotes vergonyoses d'un exèrcit mal preparat enfront d'una guerrilla minoritària que coneixia molt més bé el territori i es produiria la crida consegüent de nous contingents de reservistes. Vist el panorama, no és difícil imaginar que la suma de la impopularitat de la guerra, l'embarcament de les tropes, l'anticlericalisme latent i les penalitats de la vida quotidiana encenguessin ben aviat una foguera. Una foguera, cal dir-ho tot, que sempre tenia

les brases a punt de revifar-se: «*en Barcelona no hay que preparar la revolución, porque está preparada siempre*», afirmava el governador civil Ossorio y Gallardo...

La vaga

Ben aviat, els sectors antigovernamentals —socialistes, anarquistes, republicans— van desplegar la seva activitat contra la guerra i contra la «contribució de la sang». I ja el 18 de juliol, un diumenge xafogós de ple estiu, l'embarcament al moll de Barcelona del batalló de Caçadors de Reus, format en la seva immensa majoria per joves catalans, va provocar els primers aldarulls i les primeres manifestacions, contra el govern, contra la guerra i contra els banquers i inversionistes.

La protesta del 18 de juliol va ser l'inici d'una revolta de gran abast que s'acostava, i cadascú va començar a vetllar les armes per a una situació conflictiva que d'alguna manera ja es veia a venir. Els socialistes, tant a Madrid com a Barcelona, havien pres el determini de plantar cara obertament als designis bèl·lics de Maura, per bé que, dotats encara d'una estructura relativament feble en el conjunt del territori espanyol, necessitaven més temps per arrencar del govern una reobertura de les Corts o abonar directament una vaga general. Per la seva banda, els radicals de Lerroux, que en aquells moments tenien el seu *caudillo* a punt d'abandonar Buenos Aires, van posar en mans dels «*anarquistes domesticats*» que feia poc que s'havien incorporat al partit les accions que ben aviat caldria emprendre. La veritat és que, als lerrouxistes, més que indisposar-se amb els militars —amb alguns dels quals comptaven per a la hipotètica revolució que *algun dia* s'hauria de fer—, els interessava reforçar el component anticlerical de la protesta, ja prou espontani per si mateix, i per això no s'estarien de recordar oportunament que el 25 de juliol es compliria el 74è aniversari de la primera crema de convents a Barcelona. I els dissidents de la Lliga Regionalista que, cinc anys enrere, havien constituït el Centre Nacionalista Republicà, van optar per sumar-se clarament a la resposta antibèl·lica, amb el jove Rovira i Virgili al capdavant. Finalment, i en les files obreres, Solidaritat Obrera —una unió de societats de treballadors que s'havia creat el 1907— es disposava a recollir la reivindicació anarcosindicalista de la vaga general per aixecar-la contra el reclutament injust i contra la guerra mateixa.

Els fets del 18 de juliol a Barcelona i les 300 baixes del primer atac de les tribus rifenyas —que obria l'escalada de les hostilitats— van donar lloc a una setmana d'una terrible agitació. Tothom parlava del mateix i cada dia, així que es feia fosc, grups d'obrers més o menys espontanis ocupaven els carrers de la ciutat comtal. Més enllà d'una minoria interessada, hi havia un estat d'opinió generalitzat,

en tots els segments socials, d'oposició oberta a la guerra de l'Àfrica. Els diaris, principalment el lerrouxista *El Progreso* i el nacionalista *El Poble Català*, obrien les seves edicions amb editorials contra la guerra.

El pas dels dies i de les hores no feia més que accelerar les tensions. I a última hora del dissabte, dia 24, va constituir-se formalment un comitè de vaga, que seria convocada per al proper dilluns, dia 26, i que tanmateix no portaria l'aval oficial de Solidaritat Obrera, «*pera no comprometre ni a les societats de resistència ni a l'organisme confederatiu*», segons un redactor d'*El Poble Català*. En formaven part un socialista (Antoni Fabra Ribas), un anarquista (José Rodríguez Romero o, segons una altra versió, Francisco Miranda) i un sindicalista (*Miguel Villalobos Moreno*, de nom real José Sánchez González), tres homes relativament significats en el moviment obrer de Barcelona, que van informar els directors dels diaris afins i que van establir els contactes amb alguns polítics i amb els líders obrers de la ciutat i de les províncies de Barcelona i de Girona per organitzar una «*aturada pacífica, una vaga de braços caiguts i prou*».

El cas és que la vaga del dia 26 va ser tot un èxit i a les 9, després del descans de bon matí, ja era un fet en tots els antics pobles del Pla de Barcelona. Hi havien contribuït d'una manera molt activa tant els piquets obrers com els mateixos patrons, fos perquè temien per la seguretat de la fàbrica, fos perquè en alguns casos no acabaven de veure malament un moviment de protesta d'un sol dia contra aquella guerra. Ben aviat, però, l'element determinant per mesurar l'èxit de la vaga va ser la mobilitat dels tramvies, que ara anaven reforçats per guàrdies de Seguretat armats amb màusers en comptes de l'arma blanca habitual. Els xocs, com és natural, van ser inevitables. I fora de Barcelona, el lloc de màxima tensió va ser la ciutat de Sabadell, on l'aturada va prendre un caràcter de rebel·lió general molt més agut. Altres ciutats catalanes van sumar-se a la vaga amb entusiasme...

Entre els màxims responsables polítics de Barcelona, el debat sobre la resposta que calia donar a la mobilització va exigir la celebració al migdia d'una anomenada Junta d'Autoritats (governador, capità general, president de l'Audiència), que va resoldre aprovar la llei marcial. Aquesta decisió implicava fonamentalment dues coses: d'una banda, permetia disposar de tropes de l'exèrcit, a més de la policia, per restaurar l'ordre públic; de l'altra, conferia la màxima autoritat de la província al capità general. Mortificat per aquesta decisió, Ossorio va presentar la seva dimissió i es va desentendre a partir d'aleshores del que pogués passar. De moment, però, el capità general va limitar-se a apostar homes de vigilància en els edificis oficials i en el cor de la ciutat i a esperar que arribessin més contingents d'infanteria i de cavalleria.

De la vaga a la revolta

En les primeres hores de la tarda d'aquell dilluns, 26 de juliol, la situació va fer un tomb important, de manera que allò que fins aleshores havia estat una vaga general va esdevenir de fet un inici de rebel·lió. Va formar-se una manifestació força nombrosa, encapçalada per les dones i els infants com a parapet, que va baixar Rambla avall tot llançant «visques» a l'exèrcit —i, paradoxalment, crits contra la guerra— amb l'evident intenció d'atreure els soldats a la causa dels vaguistes i aïllar les altres forces repressores. Però va haver-hi trets i més ferits, i el moviment va anar agafant el caire d'una autèntica insurrecció. I aquest canvi de la massa organitzada va traslladar-se als promotors mateixos de la vaga, alguns dels quals ja abandonaven la idea inicial d'un sol dia d'aturada per deixar portes obertes a una rebel·lió en tota regla.

El cert és que aquell moviment no tenia líders ni objectius polítics ben traçats, més enllà de respondre a un estat d'ànim col·lectiu. En el si del Partit Radical, l'única força política que estava en contacte amb les masses obreres però mancada del lideratge de Lerroux, hi havia posicions diferents. De fet, la consigna oficial, propugnada obertament pel principal dirigent, l'advocat Emiliano Iglesias, era abstenir-se davant un moviment que ells no havien iniciat, però molts dels seus joves i de les seves bases consideraven que aquella havia de ser la gran oportunitat per assolir la implantació de la «república social» que feia tant de temps que el partit i el seu líder predicaven.

Un dels qui va bellugar-se en les esferes del partit, més que res per instar Iglesias a signar un manifest de suport a la revolta, va ser Francesc Ferrer i Guàrdia, el fundador de l'Escola Moderna, que havia baixat expressament des de la seva masia de Montgat a Barcelona per seguir de prop els esdeveniments i amb el desig exprés de donar ales a la revolució. Però Iglesias no va signar la petició que se li demanava i Ferrer se'n va tornar al Mas Germinal. La realitat era que, malgrat la seva voluntat de participar en els successos de Barcelona, Ferrer va quedar-ne, a la pràctica, completament exclòs.

En aquells moments, cap a la mitjanit entre dilluns i dimarts, hi havia una virtual situació d'empat. S'havia paralytitzat tot i la vaga havia reeixit, però encara no se li veia la via de sortida que prendria. D'altra banda, el capità general, cada cop més mal vist per uns prohoms de la ciutat que el criticaven per la seva ineptitud però que tampoc no estaven disposats a fer-li costat de cap manera efectiva, tampoc no havia aconseguit de controlar la situació. Però l'incendi d'un col·legi dels germans maristes, poc després de mitjanit, va obrir la porta a una nova fase de violència.

Es tractava del Patronat Obrer de Sant Josep, situat al Poblenou, un centre que era especialment mal vist pels lliurepensadors. La presumpta troballa d'un feix de bitllets de banc a l'interior del col·legi va acabar de donar arguments als incendiàries sobre l'encert d'atacar la propietat d'una gent aparentment tan rica... L'incendi, tanmateix, encara tindria una cua l'endemà, quan el director dels maristes moriria a trets al carrer en abandonar la residència on va passar la nit.

I així va acabar aquell dia primer de la setmana, sense que ningú pensés que aquell brot de foc no era un cas completament aïllat, sinó un anunci d'una conducta destructora que ben aviat tindria imitadors.

La revolta

L'endemà, el silenci informatiu era total a Barcelona, i la sensació de buit d'autoritat bastant estesa. No van sortir els diaris, el capità general no va fer pública cap comunicació oficial i els promotors de la vaga van alimentar la incomunicació per fer possible l'extensió del moviment a tot Espanya i evitar mesures efectives de repressió per part de les autoritats. La gent, doncs, no sabia ni el que havia passat ni el que potser s'esdevindria. Simplement, els obrers no van tornar a la feina i les botigues van anar obrint i tancant d'una manera intermitent. Els desordres continuaven pels carrers, incrementats a vegades per personal dels baixos mons de Barcelona que trobava en aquella situació una excel·lent plataforma per buscar brega contra la policia i els seus comandaments.

Mentrestant, i sense que la ciutat tingués cap possibilitat d'assabentar-se'n, a l'Àfrica s'estava lliurant la batalla decisiva del Barranco del Lobo, derivada d'un atac de les inexpertes tropes espanyoles a la muntanya Gurugú, des de la qual les cabiles del Rif dominaven la regió. La internada de l'exèrcit acabaria molt malament i se saldaria amb 1.238 baixes per la banda espanyola, inclòs el general que manava la tropa...

Al migdia, i a Barcelona, els revoltats, que sabien que la topada era inevitable, van començar a construir barricades a les cruïlles dels carrers amb llambordes, somiers de llit i tapes del clavegueram, en un pas més de l'escalada. Només de veure-les, molta gent ja va optar per tancar-se definitivament a casa seva i no tornar a sortir per temps indefinit. Sorprenentment, tampoc les barricades ni aquella apropiació del carrer no van moure el capità general de la seva actitud merament defensiva. I no cal dir que la tebior i la ineficàcia de la resposta oficial van incrementar el fervor revolucionari de la gent.

Va ser també en aquelles hores que el ministre de la Governació, Juan de La Cierva, amb la carta blanca d'un Maura absorbt per la gravetat creixent del conflicte

bèl·lic, va prendre sense manies un parell d'iniciatives que invocaven la fibra patriòtica de les zones espanyoles que encara no havien secundat les accions de Barcelona. D'una banda, va promoure la suspensió de les garanties constitucionals, justificant-ho en uns atemptats que tenien lloc a Barcelona «*en los instantes mismos en que nuestros soldados luchan en África por la causa nacional*»; de l'altra, va permetre que s'escampés la versió que el que estava passant a Barcelona tenia una clara connotació separatista: així, ni els polítics catalans ni els líders obrers d'altres indrets d'Espanya voldrien sumar-se a la revolta o ni tan sols justificar-la.

A manca de direcció política o d'objectius estratègics, els rebels que s'agitaven pel carrer van orientar la seva protesta cap a la crema de convents. Com ja hem dit, feia anys que la desconfiança i el recel latent dels obrers envers els ordes religiosos s'havien vist permanentment excitats per la demagògia lerrouxista, i no hem d'oblidar que, amb independència de la posició oficial del republicanisme radical, entre la gent activament mobilitzada aquells dies al carrer hi havia un contingent molt elevat de clients assidus de les Casas del Pueblo. I que algun dirigent lerrouxista, protegit per la immunitat parlamentària, no va estar-se de presenciar o qui sap si d'abonar els incendis. A la pràctica, però, aquell desfici per cremar els edificis religiosos —i no les fàbriques o les cases dels burgesos, per exemple— dissipava les autèntiques energies revolucionàries i feia inviable la revolució o el canvi de règim. La revolta barcelonina s'estava esgotant en la violència anticlerical i, de fet, no portava cap enlloc.

No farem el relat, dia per dia, dels fets que es van esdevenir en aquells jornades, ja que han estat explicats molt sovint. Diguem només que la tria dels edificis va semblar més d'un cop aleatòria, però a vegades es justificava per una actitud presumptament agressiva —per exemple, per trets d'escopeta— dels qui hi havia a dins, ja fossin els mateixos religiosos o bé la policia apostada. D'altra banda, s'excitava la imaginació popular amb la promesa de troballes de riqueses fabuloses a les tombes de les religioses contemplatives o de cadàvers de monges torturades.

El cas és que els primers edificis cremats al cor de Barcelona, amb tota premeditació, van ser l'església parroquial de Sant Pau del Camp i el Reial Col·legi de Sant Anton dels escolapis, ambdós a Ciutat Vella. Tots dos incendis van ser ordenats per persones que no anaven pas vestides amb la brusa blava de l'obrer, sinó amb americana. I en aquests com en altres casos, l'arribada posterior de les tropes —que més d'un cop van adoptar una actitud francament passiva— era saludada per la gent amb aplaudiments i visques, sempre amb la intenció expressa de no disgregar els militars de la protesta obrera.

D'entre totes les iniciatives de revolta, crida l'atenció el cas de l'antiga vila de Gràcia, ja que allí la vaga va consistir en una autèntica protesta contra la guerra i el sistema de lleva, sense una connotació tan anticlerical com en altres indrets. Aquest accent, impregnat de profund republicanisme, potser venia del nombre elevat de reservistes de la vila —dos-cents ja havien embarcat— i d'una menor implantació lerrouxista. El cert és que va ser precisament Gràcia l'indret de Barcelona on hi va haver una confrontació més oberta entre els rebels i l'exèrcit. S'hi van arribar a construir 76 barricades, amb somiers, reixes i llambordes, i la lluita no es feia a traïció des dels terrats sinó a pit descobert i a peu pla del carrer.

A poc a poc, però, i a mesura que avançava la setmana, la revolta va anar morint per una suma de circumstàncies: la pròpia extinció del moviment; la manca de lideratge i d'objectius; l'aïllament total de Barcelona; i la intervenció final i expeditiva de l'exèrcit, notablement reforçat en els seus efectius. El diumenge, dia 1 d'agost, l'emmudiment d'escopetes i pistoles ja va ser total i totes les línies del tramvia van funcionar amb normalitat. Fins i tot les floristes de la Rambla van obrir com si res les seves parades. A les esglésies van dir-se misses com cada diumenge i en alguna de les que havia aconseguit de salvar-se de la crema va cantar-se, amb raó, un solemne *Te Deum*. Aquella sensació de normalitat i l'onada repressiva que sens dubte s'anunciava van aconsellar a alguns dirigents i participants de la rebel·lió d'abandonar de seguida la ciutat, fins a un nombre que s'ha calculat al voltant de les dues mil, una part perquè estaven complicades en els successos d'aquells dies i la majoria perquè no volien ser incorporats a l'exèrcit.

El balanç final de la crema i destrucció d'establiments religiosos a Barcelona va elevar-se exactament a un total de 80, dels quals 33 eren escoles, 14 esglésies parroquials i 11 institucions benèfiques (orfenats, asils, correccionals). Diguem així mateix que en altres punts de Catalunya també van cremar-se temples i convents, com és el cas de Granollers, Manresa, Sant Adrià del Besòs, Sant Feliu de Guíxols, Badalona, Calonge, Palamós i Sabadell. En definitiva, i a més a més de les cremes d'edificis religiosos, van produir-se aldarulls remarcables de diversa intensitat en una trentena llarga de poblacions de Catalunya, d'Arbeca a Figueres, de Palafrugell fins a Reus i del pla de Barcelona a Ripoll.

Pel que fa a les víctimes, van morir en aquella *Setmana Trista* 3 religiosos, entre 4 i 8 militars o policies, 4 membres de la Creu Roja i un mínim de 104 civils. Pel que fa als ferits, van ser uns 124 entre militars i policies, 17 membres de la Creu Roja i un mínim d'uns 300 civils.

I va arribar el dilluns, dia 2 d'agost, i l'inici d'una nova setmana laboral. La gent va incorporar-se a la feina com si res no hagués passat, sense cap mena de desordre. La majoria dels patrons van pagar la setmanada no treballada i allò va

contribuir no sols a pacificar la situació, sinó a evitar molts casos segurs de misèria. Pel que fa a la vaga anunciada pels socialistes espanyols per a aquell dia, ja havia estat avortada de bon començament, de manera que, amb una pressa inusitada, tothom va girar full. Tothom no, esclar, perquè justament ara, quan la Setmana Tràgica ja havia entrat a la història, havia arribat tanmateix el moment de passar comptes...

La repressió

I vet aquí que tota l'energia que no s'havia tingut durant el curs dels esdeveniments va aplicar-se ara, a deshora, en la repressió, que va començar de manera immediata. I en aquest zel van distingir-se tant el govern de Madrid com les autoritats militars, així com els sectors més conservadors de la societat catalana: tots ells, exactament igual que en altres moments de la història recent, van veure en aquelles circumstàncies, no sols el moment adequat de fer justícia, sinó una magnífica oportunitat per escarmentar els amotinats i per anorrear tant com fos possible les organitzacions obreres i progressistes de la ciutat de Barcelona.

El cas és que, sota un marc legal d'estat de guerra —declarat el 26 de juliol i que duraria fins al 17 d'agost— i de suspensió de les garanties constitucionals —des del 27 de juliol i fins al 10 de novembre—, el nou governador civil, Evaristo Crespo, va mantenir la suspensió de diversos diaris i va tancar els centres obrers, així com va expulsar a més de 300 km de Barcelona unes dues-centes persones sospitoses d'anarquisme. Després va fer tancar 94 escoles laiques i 34 «centres d'idees avançades» de tota la província, i 20 escoles privades més van ser clausurades al cap de dos dies.

Sembla que, d'acord amb un anunci del govern de l'abril de 1910, el total de detinguts amb posterioritat als fets va ser de 1.967 individus. De tota aquesta gentada, 990 van ser agafats al llarg del mes d'agost. Se'ls imputaven dos tipus de delicte: d'una banda, el fet de portar armes i participar en la construcció de barricades, així com els atacs contra serveis públics o transports, va ser considerat com a delicte de rebel·lió militar, és a dir, delicte de sedició, i aquests casos van ser jutjats per tribunals militars. D'altra banda, el saqueig o incendi de convents, així com els atacs al clergat, van ser classificats com a delictes comuns i jutjats pels tribunals civils, que no van començar la seva tasca fins a la tardor.

La veritat és que l'actitud dels tribunals de la jurisdicció civil va ser força benèvola envers els acusats per la crema de convents. En canvi, la justícia militar va ser particularment dràstica. Van ser-hi processats 1.725 individus —dels quals 214 en rebel·lia— en un total de 739 causes diferents. Es van sobreseure els

càrrecs contra 469 persones, mentre unes altres 584 van ser absoltes. Les condemnes a mort van elevar-se a 17 homes, però en van ser executats 5; les sentències dels altres 12 van ser commutades per presó perpètua, sentència que va ser imposada a un total de 59 individus.

Els quatre primers executats pel delictes de sedició van ser Josep Miquel, cap de la revolta de Sant Andreu; Antoni Malet, per disparar i per cremar béns eclesiàstics de l'església de Sant Adrià; Eugenio del Hoyo, un guàrdia de Seguretat que va disparar contra una patrulla de l'exèrcit; i Ramon Clemente, un carboner deficient mental que havia ballat amb el cadàver d'una monja jerònima i que va ser acusat d'haver ajudat a construir una barricada. Cap d'ells no havia mort ningú, ni havia estat líder significat de la revolta, amb l'excepció fugaç de Miquel.

Però calia encara un cap de turc ben visible, i aquest no va ser altre que Francesc Ferrer i Guàrdia, el fundador de l'Escola Moderna, un home profundament odiat pels sectors més conservadors de Barcelona pel seu activisme revolucionari i per les seves idees pedagògiques i lliurepensadores. Encara que el seu protagonisme en aquells dies havia estat realment molt petit, de seguida va ser assenyalat interessadament com a culpable. Detingut quan intentava fugir cap a França, se li va formar un procés militar sumaríssim ple d'irregularitats que va concloure en un consell de guerra celebrat el dia 9 d'octubre, a la presó cel·lular de Barcelona. La vista es va resoldre només en quatre hores. El defensor de Ferrer, que solament va tenir-ne vint-i-quatre per examinar els 562 folis del sumari, va ser un capità nascut a Vilanova i la Geltrú, Francesc Galceran, que semblava creure sincerament en la innocència de l'acusat i que no va estar-se de posar clarament de manifest les irregularitats del procés i la inconsistència evident dels testimonis i de les proves aportades. I aquell mateix dia, amb gran celeritat, va dictar-se un veredictes que declarava Ferrer «*responsable... en concepto de autor y como jefe de la rebelión de julio*». En conseqüència, el fundador de l'Escola Moderna va ser executat a Montjuïc a les nou i cinc de la matí del dia 13 d'octubre de 1909. Les seves darreres paraules, davant de l'escamot que havia d'afusellar-lo, van ser «*Soy inocente. ¡Viva la Escuela Moderna!*»...

Mentrestant, en els dies previs i immediatament posteriors, van produir-se arreu del món multitud d'actes i manifestacions de protesta que van aconseguir un ressò extraordinari, fins a l'extrem de convertir un home polèmic i de trajectòria certament discutible en una víctima manifesta de la Inquisició monàrquica espanyola i en un màrtir de la nova pedagogia i de la llibertat de pensament i de consciència.

Epíleg

Fins aquí, un resum apressat del que va passar ara fa cent anys a Barcelona i a d'altres poblacions catalanes. No cal dir que, amb posterioritat, la singularitat de la revolta ha motivat moltíssima literatura i s'han estudiat a fons les conseqüències i repercussions d'aquells «*set dies de fúria*», entre les quals la caiguda del govern conservador d'Antoni Maura i la pujada dels liberals al poder i la mort definitiva de la Solidaritat Catalana. També hi ha qui ha volgut veure en aquells successos revolucionaris l'anunci del que acabaria passant trenta anys després durant l'inici de la guerra civil espanyola. Tanmateix, i més enllà d'aquestes legítimes interpretacions, resta clara i nua en si mateixa la realitat històrica d'un esclat popular que, havent donat una sortida violenta i incendiària a la indignació i a la insatisfacció profunda d'amplis sectors socials d'aquell inici de segle, no va poder trobar ni els líders ni els objectius que l'haurien pogut transformar en un canvi polític i social d'autèntica transcendència. Va ser, doncs, com una immensa foguerada que va extingir-se sense cap altra conseqüència profunda que haver generat una extensa repressió, desmesurada i arbitrària, i haver escrit una altra pàgina revolucionària, certament singular, en la història recent del nostre poble...

